

**Broszura zawierająca
wytyczne dotyczące
przestrzegania i ochrony
praw proceduralnych
wynikających z dyrektyw
2012/13/UE (prawo do
informacji), 2013/48/
UE (prawo dostępu
do adwokata) oraz
2016/1919/UE (prawo do
pomocy prawnej).**

Spis treści

Cel broszury	03
Przegląd dyrektyw	04
Dzieci i osoby wymagające szczególnej troski w postępowaniu karnym	09
Dyrektywa 2016/800/UE	12
Podstawowe zasady dyrektywy	14
1.1.1. Najlepszy interes dziecka	14
1.1.2. Skuteczny udział	17
Zalecenie z 2013 r. – Osoby wymagające szczególnej troski w postępowaniu karnym	19
Projekt FULL-PROOF	21

CEL BROSZURY

Niniejsza broszura ma na celu przedstawienie podmiotom wymiaru sprawiedliwości, prokuratorom, policji i innym podmiotom zajmującym się wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych zwięzłego i praktycznego przeglądu kluczowych instrumentów Unii Europejskiej (UE) dotyczących praw proceduralnych osób szczególnie narażonych i dzieci, począwszy od dyrektyw 2012/13/UE (prawo do informacji), 2013/48/UE (prawo do dostępu do adwokata) i 2016/1919/UE (prawo do pomocy prawnej), a także dyrektywę 2016/800/UE w sprawie gwarancji proceduralnych dla dzieci podejrzanych lub oskarżonych oraz zalecenie z 2013 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla osób szczególnie narażonych podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym.

Broszura zawiera jasne, praktyczne odpowiedzi na pytania, które mogą pojawić się w sprawach dotyczących osób szczególnie wrażliwych i dzieci. Jest przeznaczona przede wszystkim dla osób zajmujących się sprawami od momentu pierwszego kontaktu z policją, poprzez etap postępowania przygotowawczego, aż po etap postępowania sądowego. Ilustruje w jaki sposób specjalne środki dla tych grup, wynikające z wieku, niepełnosprawności, stanu psychicznego lub fizycznego lub innych czynników, funkcjonują w rzeczywistych sprawach, umożliwiając praktykom działanie w najlepszym interesie, zapewnienie skutecznego udziału i uwzględnienie indywidualnej wrażliwości.

Wreszcie, broszura może być również przydatna dla służb ochrony dzieci, podmiotów świadczących pomoc prawną i koordynatorów szkoleń, którzy chcą włączyć unijne standardy praw proceduralnych dla grup szczególnie wrażliwych do codziennej praktyki, zarządzania sprawami i rozwoju zawodowego.

PRZEGLĄD DYREKTYW

Dyrektywa 2012/13/UE w sprawie **prawa do informacji** w postępowaniu karnym ustanawia minimalne zasady zapewniające, aby osoby podejrzane i oskarżone były niezwłocznie informowane o (i) przysługujących im prawach proceduralnych, (ii) przyczynach aresztowania lub oskarżenia oraz (iii) miały dostęp do akt sprawy w całej UE.

W odniesieniu do praw proceduralnych osoby te powinny otrzymać niezwłoczną informację dotyczącą co najmniej następujących kwestii:

- ✓ Dostęp do adwokata
- ✓ Prawo do bezpłatnej pomocy prawnej
- ✓ Prawo do informacji o zarzutach
- ✓ Prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego
- ✓ Prawo do milczenia

Ponadto w przypadku aresztowania lub zatrzymania **podejrzany lub oskarżony należy przekazać pisemną informację o przysługujących im prawach, sformułowaną w jasnym i prostym języku**, którą muszą oni mieć możliwość przeczytania i zatrzymania. Informacja ta musi zawierać, oprócz wyżej wymienionych praw, następujące informacje:

- ✓ Prawo dostępu do materiałów sprawy;
- ✓ Prawo do poinformowania władz konsularnych i jednej osoby bliskiej;
- ✓ Prawo do pilnej pomocy medycznej;
- ✓ Maksymalną liczbę godzin lub dni, przez które podejrzani lub oskarżeni mogą być pozbawieni wolności przed postawieniem ich przed organem sądowym.

Wzory pism informujących o prawach w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania (ENA) znajdują się odpowiednio w załącznikach 1 i 2 do [dyrektywy](#).

Podejrzani i oskarżeni muszą również otrzymać wystarczająco szczegółowe informacje o czynie przestępczym, o który są podejrzani lub oskarżeni, aby mogli skutecznie korzystać z prawa do obrony i zapewnić rzetelność postępowania. Należy im również wskazać przyczyny aresztowania lub zatrzymania, w tym konkretne przestępstwo, którego dotyczy postępowanie.

Dostęp do dokumentów i dowodów – zarówno dla osoby podejrzanej lub oskarżonej, jak i jej adwokata – jest niezbędny do zakwestionowania legalności aresztowania lub zatrzymania oraz do wszelkich dowodów rzeczowych (w tym dowodów uniewinniających) znajdujących się w posiadaniu organów.

Bardziej szczegółowy opis znajduje się w zestawie narzędzi Fair Trials dotyczącym dyrektywy w sprawie prawa do informacji, dostępnym [tutaj](#). Krótkie omówienie głównych punktów dyrektywy 2012/13/UE można znaleźć w raportach Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej „[Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniach karnych i postępowaniach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania](#)” oraz „[Prawa osób podejrzanych i oskarżonych w całej UE: tłumaczenia pisemne, tłumaczenia ustne i](#) informacje”, które zawierają sekcje poświęcone prawu do informacji. Przegląd norm, wyzwań regionalnych i przykładów dobrych praktyk zawiera również poniższe sprawozdanie z projektu UE „Od prawa do praktyki: wzmocnienie praw proceduralnych w areszcie policyjnym (ProRPC)”, które jest również dostępne [tutaj](#).

Dyrektywa 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata określa podstawowe wymagania dotyczące praw osób podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz w sprawach dotyczących europejskiego nakazu aresztowania. Ma zastosowanie od momentu, w którym osoba zostaje poinformowana przez organy, że jest podejrzana lub oskarżona o popełnienie przestępstwa, aż do zakończenia postępowania karnego.

Niniejsza dyrektywa opiera się w dużej mierze na zasadach i standardach ustanowionych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC), np. [w sprawie Salduz przeciwko Turcji \(2008 r.\)](#), zgodnie z którym dostęp do adwokata od momentu pierwszego przesłuchania policyjnego stanowi podstawowy wymóg rzetelnego procesu sądowego, a ograniczenia tego prawa zasadniczo nieodwracalnie naruszają prawa obrony.

W art. 3 ust. 2 określono, że osoby oskarżone lub podejrzane mają prawo do dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki, od najwcześniejszego z następujących momentów:

Przed przesłuchaniem przez policję, inny organ ścigania lub sąd

W momencie przeprowadzania przez organy określonych czynności dochodzeniowych lub gromadzenia dowodów

Po pozbawieniu wolności

Gdy osoba została wezwana do stawienia się przed sądem karnym

Ponadto należy zapewnić poufność komunikacji z obrońcą, jego skuteczny udział w przesłuchaniu oraz obecność podczas kluczowych czynności dochodzeniowych. Dyrektywa wymaga również, aby w przypadku zmiany statusu osoby z świadka na podejrzanego, przesłuchanie zostało natychmiast przerwane, a osoba ta została poinformowana o przysługujących jej prawach, w tym o prawie do adwokata. W przypadku postępowania w sprawie europejskiego nakazu aresztowania dyrektywa zapewnia dostęp do adwokata w państwie wykonującym nakaz oraz możliwość wyznaczenia adwokata w państwie wydającym nakaz.

W wyjątkowych okolicznościach dopuszczalne są pewne tymczasowe ograniczenia, w szczególności gdy istnieje „pilna potrzeba zapobiegania poważnym negatywnym skutkom dla życia, wolności lub integralności fizycznej w danej sprawie” dla rzeczywistych lub potencjalnych ofiar.

Dyrektywa zezwala również podejrzany lub oskarżony na zrzeczenie się prawa do dostępu do adwokata, pod warunkiem że zrzeczenie się tego prawa jest dobrowolne, świadome, jednoznaczne i może zostać cofnięte w dowolnym momencie.

Bardziej szczegółowe wyjaśnienie i zwięzły przegląd głównych przepisów można znaleźć w następujących materiałach: sprawozdaniu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej „**Prawa w praktyce: dostęp do adwokata i prawa proceduralne w postępowaniu karnym i postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania**” oraz zestawie narzędzi Fair Trials **dotyczącym dyrektywy w sprawie dostępu do adwokata**.

Dyrektywa 2016/1919/UE w sprawie **prawa do pomocy prawnej** ustanawia wspólne minimalne standardy dostępu do pomocy prawnej finansowanej przez państwo dla osób podejrzanych, oskarżonych i osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania. Jej celem jest zapewnienie równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości oraz ochrona prawa do rzetelnego procesu sądowego.

Niniejsza dyrektywa jest ściśle powiązana z dyrektywą w sprawie prawa dostępu do adwokata i ma na celu zagwarantowanie tego samego prawa poprzez finansowanie ze środków publicznych, tj. finansowanie pomocy adwokata przez państwo członkowskie, umożliwiając w ten sposób wykonywanie prawa dostępu do adwokata i zapewniając jego skuteczność.

Ma zastosowanie do osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym, które korzystają z prawa dostępu do adwokata zgodnie z odpowiednią dyrektywą i spełniają jedno z trzech dodatkowych kryteriów:

Osoby te są pozbawione wolności.

Są zobowiązane przez prawo do korzystania z pomocy adwokata zgodnie z prawem regionalnym lub krajowym.

Są zobowiązane lub uprawnione do udziału w czynnościach dochodzeniowych lub dowodowych.

Ma ono również zastosowanie do osób poszukiwanych na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, które mają prawo do dostępu do adwokata po aresztowaniu przez państwo wykonujące, a także do osób, które początkowo nie były podejrzanymi lub oskarżonymi, ale stały się nimi podczas przesłuchania.

Aby ustalić, czy dana osoba dysponuje wystarczającymi środkami na opłacenie własnego adwokata w postępowaniu karnym, państwa członkowskie mogą zastosować test środków finansowych, test merytoryczny lub oba te testy. W każdym przypadku test merytoryczny uznaje się za spełniony w następujących okolicznościach: a) gdy podejrzany lub oskarżony zostaje postawiony przed właściwym sądem lub sędzią w celu podjęcia decyzji o zatrzymaniu na dowolnym etapie postępowania objętego zakresem niniejszej dyrektywy; oraz b) podczas zatrzymania.

Pomoc prawna musi zostać przyznana bez zbędnej zwłoki, a najpóźniej:

Przed przesłuchaniem przez właściwy organ.

Przed podjęciem jakichkolwiek czynności dochodzeniowych lub dowodowych.

Bardziej szczegółowy opis i wytyczne dotyczące wdrażania niniejszej dyrektywy można znaleźć w [sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady](#), a także w specjalistycznych zestawach narzędzi dotyczących pomocy prawnej opracowanych w ramach projektów finansowanych przez UE oraz przez organizacje pozarządowe (na przykład [zestaw narzędzi dotyczących transpozycji](#) opracowany przez Fair Trials i Legal Experts Advisory Panel oraz [zestaw narzędzi dotyczących dyrektywy w sprawie pomocy prawnej](#)).

DZIECI I OSOBY WYMAGAJĄCE SZCZEGÓLNEJ TROSKI W POSTĘPOWANIU KARNYM

Dzieci i inne osoby wymagające szczególnej troski (np. ze względu na wiek, niepełnosprawność, stan psychiczny lub fizyczny), które są podejrzane lub oskarżone w postępowaniu karnym, wymagają szczególnych lub wzmocnionych gwarancji, zapewniających im **zrozumienie, najlepszy interes i udział w postępowaniu** poprzez specjalistyczne środki, takie jak indywidualne oceny, badania lekarskie i procedury przyjazne dla dzieci.

Te dodatkowe kwestie pojawiają się w dyrektywach dotyczących ogólnych gwarancji proceduralnych (2012/13/UE, 2013/48/UE, 2016/1919/UE) poprzez dostosowania dotyczące podatności na zagrożenia (zob. tabele 1 i 2 poniżej), ale mają też swoje własne dedykowane instrumenty: dyrektywa 2016/800/UE i zalecenie z 2013 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla dzieci i osób szczególnie narażonych, które są podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym. Te konkretne instrumenty zostaną omówione w następującej sekcji.

Tabela 1: Wyraźne odniesienia do **dzieci** w dyrektywach dotyczących gwarancji proceduralnych

Instrumenty prawne	Odniesienia do dzieci
Dyrektywa 2012/13/UE (dostęp do informacji)	<p>Motyw 26:</p> <p>Organy muszą dostosować przekazywane informacje do osób podejrzanych, które nie są w stanie ich zrozumieć ze względu na młody wiek, stan psychiczny lub fizyczny lub podobne czynniki.</p>
Dyrektywa 2013/48/UE (dostęp do adwokata)	<p>Motyw 55:</p> <p>Zabezpieczenia i powiadomienia przyjazne dla dzieci: Dyrektywa promuje wytyczne Rady Europy (RE) dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom; zapewnia, że dzieci rozumieją konsekwencje zrzeczenia się praw; powiadamia niezwłocznie osobę sprawującą władzę rodzicielską o zatrzymaniu (lub odpowiednią osobę dorosłą, jeśli jest to sprzeczne z najlepszym interesem dziecka); ogranicza odroczenia, zakazuje przetrzymywania dzieci w izolacji.</p>

Instrumenty prawne	Odniesienia do dzieci
Dyrektywa 2013/48/UE (dostęp do adwokata)	<p>Artykuł 5 ust. 2:</p> <p>W przypadku pozbawienia dziecka wolności osoba sprawująca władzę rodzicielską musi zostać jak najszybciej poinformowana o pozbawieniu wolności i jego przyczynach, chyba że jest to sprzeczne z najlepszym interesem dziecka (wówczas informuje się inną odpowiednią osobę dorosłą).</p>
Dyrektywa 2016/1919/UE (pomoc prawna)	<p>Motyw 29:</p> <p>Ochrona praw dzieci: dyrektywa gwarantuje prawa bez dyskryminacji, z poszanowaniem ochrony przewidzianej w Europejskiej karcie praw podstawowych (Karta) i europejskiej konwencji praw człowieka (EKPC), w tym „praw dziecka”, a także prawa do rzetelnego procesu sądowego, domniemania niewinności i prawa do obrony.</p>

Tabela 2: Wyraźne odniesienia do **osób wymagających szczególnej troski** w dyrektywach dotyczących gwarancji proceduralnych

Instrumenty prawne	Odniesienia do osób szczególnie wrażliwych
Dyrektywa 2010/64/UE (tłumaczenie ustne i pisemne)	<p>Motyw 27:</p> <p>Organy muszą zapewnić osobom niepełnosprawnym fizycznie lub znajdującym się w innej trudnej sytuacji (wpływającej na komunikację/rozumienie) możliwość skutecznego wykonywania praw poprzez identyfikację trudności i podejmowanie odpowiednich kroków (np. dostosowań) w celu zapewnienia sprawiedliwości postępowania.</p> <p>Artykuł 2 ust. 3:</p> <p>Prawo do tłumaczenia ustnego (...) obejmuje odpowiednią pomoc dla osób z zaburzeniami słuchu lub mowy.</p>

Instrumenty prawne	Odniesienia do osób szczególnie wrażliwych
<p>Dyrektywa 2012/13/UE (informacje)</p>	<p>Motyw 26:</p> <p>Władze muszą dostosować przekazywanie informacji do potrzeb podejrzanych, którzy nie są w stanie ich zrozumieć ze względu na młody wiek, stan psychiczny lub fizyczny lub podobne czynniki.</p> <p>Artykuł 3 ust. 2:</p> <p>Państwa członkowskie muszą przekazywać informacje ustnie i na piśmie, prostym językiem, uwzględniając szczególne potrzeby osób podejrzanych lub oskarżonych znajdujących się w trudnej sytuacji.</p>
<p>Dyrektywa 2013/48/UE (dostęp do adwokata)</p>	<p>Motyw 51:</p> <p>Obowiązek opieki nad podejrzanymi znajdującymi się w trudnej sytuacji: Władze muszą ułatwiać osobom znajdującym się w trudnej sytuacji skuteczne korzystanie z prawa do dostępu do adwokata lub powiadamiania osób trzecich poprzez identyfikowanie trudności i wdrażanie odpowiednich zabezpieczeń.</p> <p>Artykuł 13:</p> <p>Państwa członkowskie muszą zapewnić, aby przy stosowaniu niniejszej dyrektywy uwzględniono szczególne potrzeby osób podejrzanych i oskarżonych znajdujących się w trudnej sytuacji.</p>
<p>Dyrektywa 2016/1919/UE (pomoc prawna)</p>	<p>Artykuł 9:</p> <p>Państwa członkowskie muszą zapewnić, aby przy wdrażaniu niniejszej dyrektywy uwzględniono szczególne potrzeby osób podejrzanych, oskarżonych i osób, których dotyczy wnioski, znajdujących się w trudnej sytuacji.</p>

Dyrektywa 2016/800/UE

Niniejsza dyrektywa ustanawia minimalne przepisy obowiązujące w całej UE, zapewniające dostosowaną ochronę dzieci, w tym prawo do informacji, obowiązkową pomoc prawną, indywidualną ocenę sytuacji oraz uwzględnienie przede wszystkim najlepszego interesu dziecka.

Dzieci, tj. osoby poniżej 18 roku życia, które są podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym lub które stają się nimi w trakcie policyjnego przesłuchania, lub które są osobami poszukiwanymi w postępowaniu w sprawie europejskiego nakazu aresztowania, mają prawo do szeregu gwarancji proceduralnych i praw, które państwa członkowskie muszą egzekwować.

W szczególności w odniesieniu do prawa do informacji dzieci muszą być niezwłocznie informowane o przysługujących im prawach wynikających z dyrektywy w sprawie informacji (2012/13/UE) oraz o ogólnych aspektach postępowania.

Rodzaj informacji, które należy przekazać w prostym i przystępnym języku, można podzielić na trzy „etapy”:

Należy **niezwłocznie** poinformować je o:

- Prawa do poinformowania osoby sprawującej władzę rodzicielską i do jej obecności;
- Prawa do pomocy adwokata;
- Prawa do prywatności;
- Prawa do pomocy prawnej.

Na jak najwcześniejszym etapie postępowania należy poinformować je o dodatkowych prawach, w tym:

- Prawo do indywidualnej oceny;
- Prawa do badania lekarskiego;
- Prawa do ograniczenia pozbawienia wolności i zastosowania środków alternatywnych;
- Prawa do obecności osoby sprawującej władzę rodzicielską podczas rozpraw sądowych;

- ✓ Prawa do osobistego stawiennictwa podczas rozprawy;
- ✓ Prawo do skutecznych środków odwoławczych.

W przypadku pozbawienia wolności należy poinformować ich o prawie do szczególnego traktowania podczas takiego pozbawienia wolności.

Zamiast przekazywania powyższych informacji osobie sprawującej władzę rodzicielską, można je przekazać innej osobie dorosłej, wskazanej przez dziecko, jeżeli ujawnienie ich osobie sprawującej władzę rodzicielską:

A

Byłoby sprzeczne z najlepszym interesem dziecka.

B

Nie jest możliwe, ponieważ nie można skontaktować się z tą osobą lub jej tożsamość pozostaje nieznaną.

C

Mogłoby to w znacznym stopniu zagrozić postępowaniu.

Osoba ta może również towarzyszyć dziecku podczas postępowania sądowego i innych etapów procesu, w tym podczas przesłuchania policyjnego.

Ponadto, oprócz zapewnienia dziecku **dostępu** do adwokata, niniejsza dyrektywa koncentruje się na **pomocy** adwokata. Jak wyjaśniono w [arkuszu informacyjnym](#) projektu UE „ProRPC”, oznacza to, że adwokat powinien mieć możliwość odgrywania **aktywnej roli i uczestniczenia** we wszystkich etapach postępowania, a nie tylko być obecnym.

W związku z tym dzieci mają prawo do:

- ✓ Spotkania w cztery oczy i komunikowania się z adwokatem, w tym przed przesłuchaniem przez policję;
- ✓ Pomocy adwokata podczas przesłuchania i czynności śledczych.

Dodatkowe opisy praw ustanowionych w niniejszej dyrektywie oraz kluczowych kwestii związanych z nią można znaleźć w **przewodniku CCBE dla prawników zajmujących się obroną w UE** oraz w **zestawie narzędzi** Fair Trials dotyczących dyrektywy w sprawie dzieci.

Ponadto bardziej szczegółową analizę zabezpieczeń zawartych w niniejszej dyrektywie, jej racji bytu oraz wzajemnego oddziaływania z zasadami i normami zapisanymi w szerszym zbiorze standardów europejskich i międzynarodowych można znaleźć w **podręczniku FRA dotyczącym prawa europejskiego w zakresie praw dziecka** oraz w **białej księdze** Międzynarodowego Obserwatorium Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich.

Podstawowe zasady leżące u podstaw dyrektywy

1.1.1. Najlepszy interes dziecka

Najlepszy interes dziecka jest wielokrotnie wspomniany w całej dyrektywie i wywodzi się z innych ważnych instrumentów prawnych, takich jak konwencja o prawach dziecka (CRC) i Karta. Oba dokumenty stanowią, że *we wszystkich działaniach dotyczących dzieci (...) należy przede wszystkim uwzględnić najlepszy interes dziecka*. To, co dokładnie stanowi dobro dziecka, należy oceniać indywidualnie dla każdego przypadku, ponieważ nie jest to pojęcie statyczne, ale raczej elastyczne i zmienne.

W szczególności **komentarz ogólny nr 14 dotyczący prawa dziecka do tego, aby jego dobro było nadrzędnym kryterium (art. 3 ust. 1) autorstwa Komitetu Praw Dziecka** rzuca znaczące światło na sposób interpretacji tej zasady (będącej jednocześnie zasadą proceduralną i prawem) oraz analizy jej stosowalności.

Jak należy oceniać najlepszy interes dziecka?

A

Zapewnienie dziecku prawa do wyrażenia swojej opinii i ocena wagi, jaką należy przypisać jego poglądom

Dzieciom należy zapewnić rzeczywistą możliwość wyrażenia swoich opinii, a opinie te powinny być traktowane z należytą powagą, zgodnie z ich wiekiem, dojrzałością i zrozumieniem. Im większy poziom zrozumienia dziecka, tym bardziej jego opinie powinny kierować określeniem jego najlepszego interesu.

B

Określenie istotnych elementów najlepszego interesu

Po wysłuchaniu dziecka należy zidentyfikować wszystkie istotne elementy jego najlepszego interesu. Elementy te nie są wyczerpujące i muszą być dostosowane do indywidualnych potrzeb dziecka. Obejmują one:

- Poglądy dziecka;
- Tożsamość dziecka;
- Zachowanie środowiska rodzinnego i relacji rodzinnych;
- Opieka, ochrona i bezpieczeństwo;
- Sytuację dziecka wymagającą szczególnej troski;
- Prawa dziecka do zdrowia, edukacji i rozwoju.

C

Zbierz wyczerpujące informacje na temat sytuacji dziecka

Specjaliści, w tym prawnicy, muszą zapoznać się z następującymi aspektami sytuacji dziecka:

- ✓ Zdrowie fizyczne i psychiczne;
- ✓ Rozwój emocjonalny i psychiczny;
- ✓ Środowiskiem społecznym, edukacją i warunkami życia.

Może to wymagać konsultacji z pracownikami socjalnymi, psychologami, nauczycielami, rodzicami lub opiekunami.

D

Zrównoważyć zidentyfikowane elementy, zwracając szczególną uwagę na kwestie związane z podatnością na zagrożenia i ochroną

W przypadku występowania wielu elementów lub sprzecznych interesów, odpowiednie podmioty muszą:

- ✓ Dokładnie rozważyć każdy element;
- ✓ Wyjaśnić, w jaki sposób rozwiązano konflikty;
- ✓ Wykazać, dlaczego wybrany wynik najlepiej służy dziecku.

Przy ustalaniu takiego równowagi należy zwrócić szczególną uwagę na sytuacje związane z wrażliwością i potrzebami w zakresie ochrony. Przykład takiego konfliktu podaje Konwencja o prawach dziecka: interes dziecka w utrzymaniu więzi rodzinnych może być ograniczony przez obowiązek ochrony dziecka przed przemocą lub wykorzystywaniem w domu.

Należy wziąć pod uwagę zarówno bezpośredni wpływ na dobrostan dziecka, jak i długoterminowe skutki dla jego rozwoju, a oceny powinny być weryfikowane i aktualizowane w miarę zmiany okoliczności i potrzeb.

E**Zastosowanie zabezpieczeń proceduralnych w procesie oceny**

Ocena musi być przeprowadzona w ramach procesu, który jest:

- Sprawiedliwy i przyjazny dla dziecka, zapewniający, że dziecko rozumie przebieg postępowania i komunikuje się z nim w sposób odpowiedni do jego wieku;
- Terminowy i dostosowany do potrzeb dziecka;
- Wspierany przez pomoc prawną lub reprezentację prawną;
- Wielodyscyplinarny, z udziałem pracowników socjalnych, psychologów lub innych odpowiednich specjalistów, jeśli jest to konieczne;
- Przejrzysty, z uzasadnionymi, udokumentowanymi i podlegającymi kontroli decyzjami;
- Chroniące prywatność i poufność dziecka.

1.1.2. Skuteczny udział

Zasada ta jest zapisana w prawie międzynarodowym i europejskim poprzez gwarancje rzetelnego procesu sądowego i procedury przyjazne dla dzieci, w szczególności w ramach Konwencji ONZ o prawach dziecka, EKPC i **orzecznictwa ETPC**. Chociaż dyrektywa 2016/800/UE nie odnosi się wyraźnie do „skutecznego udziału”, to jednak wprowadza go w życie poprzez wiążące zabezpieczenia, takie jak prawo do informacji, obowiązkowa pomoc prawna, indywidualna ocena oraz prawo do obecności i udziału w procesie. Dzieci muszą również mieć możliwość zrozumienia postępowania i tego, co dla nich oznacza.

W jaki sposób można zapewnić zasadę skutecznego udziału dziecka w postępowaniu sądowym?

Właściwe organy/specjaliści powinni:

- A** Upewnić się, że podejrzane lub oskarżone dziecko rozumie zarzuty i możliwe kary, jakie mogą zostać na nie nałożone;
- B** Prowadzić postępowanie w atmosferze zrozumienia i przyjaznej dla dziecka, tak aby umożliwić mu swobodne wyrażanie opinii;
- C** Poważnie traktować i szanować wypowiedzi dziecka, biorąc pod uwagę jego wiek, dojrzałość i okoliczności sprawy;
- D** Przekazać dziecku wszystkie niezbędne informacje i wyjaśnienia dotyczące możliwych konsekwencji jego poglądów i opinii;
- E** Zastosować gwarancje proceduralne w celu ochrony udziału dziecka (np. zapewnić poufność, prywatność itp.).

Dodatkowe przykłady informacji, o których należy poinformować dziecko, można znaleźć w pkt 46 **zestawu narzędzi** dotyczących rzetelnych procesów sądowych.

Zgodnie z **podręcznikiem FRA dotyczącym europejskiego prawa w zakresie praw dziecka**, inne konkretne przykłady skutecznych wymogów dotyczących udziału obejmują:

- Obecność dziecka podczas rozpraw;
- Przeprowadzanie rozpraw przy drzwiach zamkniętych;
- Ograniczenie rozgłosu procesu;
- Ograniczoną formalność posiedzeń sądowych.

Aby uzyskać bardziej szczegółowy przegląd zasad dotyczących praw dziecka w postępowaniu karnym, w tym **godności, niedyskryminacji i praworządności**, zapoznaj się z **wytycznymi Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom** oraz **z uwagą ogólną nr 24 „Prawa dziecka w wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich” wydaną przez Komitet Praw Dziecka**.

Szczegółowy opis roli, jaką odgrywają prawnicy w ochronie wyżej wymienionych praw i zasad na różnych etapach postępowania (aresztowanie i przesłuchanie policyjne, areszt tymczasowy i postępowanie sądowe), można znaleźć w sekcji dotyczącej praktycznego wdrażania **„Rzetelne procesy sądowe”**.

Mając na uwadze, że zgodnie z art. 40 Konwencji o prawach dziecka głównym celem wymiaru sprawiedliwości w sprawach nieletnich jest **reintegracja dzieci ze społeczeństwem**, specjaliści z zakresu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, którzy bezpośrednio lub pośrednio mają do czynienia z podejrzanymi lub oskarżonymi dziećmi, powinni zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- ✓ Dzieci nie powinny być przetrzymywane razem z dorosłymi;
- ✓ Zatrzymanie musi być środkiem ostatecznym.
 - Należy priorytetowo traktować środki alternatywne wobec pozbawienia wolności, które chronią najlepszy interes dziecka i wspierają jego reintegrację ze społeczeństwem (art. 40 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka), na przykład: „nakazy opieki, poradnictwa i nadzoru; doradztwo; kuratela; rodzina zastępcza; programy edukacyjne i szkolenia zawodowe”.

Zalecenie z 2013 r. – Osoby szczególnie wrażliwe w postępowaniu karnym

Zalecenie Komisji z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji proceduralnych dla osób szczególnie narażonych (podejrzanym lub oskarżonym) w postępowaniu karnym uzupełnia plan działania UE, wzywając państwa członkowskie do wzmocnienia praw osób szczególnie narażonych (ze względu na wiek, stan psychiczny lub fizyczny lub niepełnosprawność), które nie są w stanie w pełni zrozumieć postępowania lub skutecznie w nim uczestniczyć. Pozostaje ono jednak niewiążącym prawem miękkim. Niemniej jednak odniesienia zawarte w dyrektywach dotyczących gwarancji proceduralnych są wiążące i egzekwowalne.

Kluczowe elementy zalecenia:

Ma ono zastosowanie od momentu, gdy dana osoba jest podejrzana o popełnienie przestępstwa, aż do zakończenia postępowania.

Dotyczy szybkiej identyfikacji osób szczególnie narażonych poprzez niezależne badania lekarskie, ocenę stopnia narażenia, szczególnych potrzeb i adekwatności środków.

Obejmuje konkretne **prawa proceduralne**, w szczególności:

- A** Zakaz dyskryminacji
- B** Domniemanie wrażliwości
- C** Informacji (w przystępnej formie oraz prawa do posiadania przedstawiciela prawnego lub odpowiedniej osoby dorosłej wyznaczonej przez osobę szczególnie narażoną lub właściwe organy, która będzie jej pomagać na posterunku policji i podczas rozpraw sądowych)
- D** Dostęp do adwokata (z którego nie można zrezygnować, jeżeli osoba wymagająca szczególnej troski nie jest w stanie zrozumieć i śledzić postępowania)
- E** Pomoc medyczna
- F** Nagranie audiowizualne przesłuchania
- G** Ochrona przed niepotrzebnym pozbawieniem wolności
- H** Prywatność i ochrona danych

Niedawne [orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie Baralo](#) wyjaśniło zakres prawa dostępu do adwokata oraz prawa osób wymagających szczególnej troski do pomocy prawnej. Aby dowiedzieć się więcej, odwiedź stronę [Eurocrim](#).

Projekt FULL-PROOF

FULL-PROOF to projekt współfinansowany przez Unię Europejską, którego celem jest usprawnienie procedur wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych poprzez kompleksowe zajęcie się naruszeniami praw proceduralnych występującymi na początkowych etapach postępowania sądowego, a konkretnie tych określonych w dyrektywie 2012/13/UE, dyrektywie 2013/48/UE i dyrektywie 2016/1919/UE.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o tym projekcie, odwiedź naszą stronę internetową pod adresem

www.full-proof.eu

Konsorcjum

Portugalia

IPS_Innovative Prison Systems

Bułgaria

Bułgarska Organizacja Komitetu Helsińskiego

Włochy

Uniwersytet Boloński

Słowacja

Akademia Policji w Bratysławie

Polska

Polska Platforma Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Słowenia

Instytut Pokoju

Rumunia

Akademia Policyjna „Alexandru Ioan Cuza”

FULL-PROOF.EU

Współfinansowane przez Unię Europejską.

Wyrażone poglądy i opinie są jednak wyłącznie poglądami autora(-ów) i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Unii Europejskiej ani Komisji Europejskiej. Unia Europejska ani Komisja Europejska nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

